

HISTORIA ECCLESIAE

Hermán M. János*
Zwolle

„Névtelen mártír.”

Hadházy Iván harca egy gyilkos rendszerrel**

AZ *Új Kéve* adta hírül, hogy a svédországi Strängnäsben 2012. december 1-én emlékeztek meg a magyar mártirokról. Az istentiszteleti keretben tartott megemlékezésen nemcsak Sass Kálmán, hanem a besztercei Hadházy Iván életútját és mártírságát is felelevenítették.¹ Végre egy méltó kegyeleti helyen hangzik el a neve egy másik „névtelen mártírnak” is – írta róla Molnár-Veress Pál svédországi lelkipásztor, akinek a nevesítő megállapítását idézve, együtt hajtunk fejet az Iván emléke előtt.

Hadházy Iván (1947–1982) évfolyamtársunk és barátunk volt. Nyomatásban eddig sem róla, sem tőle nem jelent meg az a vélt mennyiségű anyag, amelyről hallomásból vagy jegyzetkből tudunk, és amelyeknek egy részét talán a politikai erőszakszervek levéltárai őrzik, ha ugyan nem semmisítették meg azokat is.

Mentjük, ami menthető, rendszerezzük azt, amit találunk,² és reméljük, hogy az észlelt hiányosságot mások, főleg az őt ismerő személyek fogják majd kiegészíteni.

---

* Dr. Hermán M. János református lelkipásztor (Kolozsvár, 1948), a kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézetben szerzett első lelkészképzésítői oklevelet (1966–1970), és doktorjelöltként végzett tanulmányokat ugyanebben az intézetben (1970–1971), Bukarestben (1971–1973), majd 1980–1981-ben három szemesztert töltött az amszterdami Vrije Universiteit ösztöndíjasaként. Doktori címet a Károli Gáspár Református Teológián szerzett egyháztörténelemből (1992). Kutatási területei a következők: erdélyi diákperegriáció a hollandiai egyetemeken (17–18. század); a moldvai reformáció; Bethlen Miklós teológiai gondolkodása; Johannes Honterus; a Váradai Biblia története; Kuyper Ábrahám és a neokálvinizmus hatása Magyarországon.

** Ez az írás egy 2013-ban közölt megemlékezés bővített változata. Ld. Hermán M. János: Hadházy Iván harca egy gyilkos rendszerrel. In: *Besztercei Igaz Szó*, 2013/2, 3. Köszönöm Adorjáni Zoltánnak a tablóképről készült másolatot, Salánki Tündének pedig az angol fordítást.

¹ Molnár-Veress Pál: 30 éve halt meg Hadházy Iván (1947–1982). In: *Új Kéve*, XX. évf. (2012/4), 27.

² Veszolovszky Iván: Szenci Molnár Albert (1574–1634). In: *Keresztény Magvető*, 80. évf. (1974/3), 153–154. Hadházy Iván: Körmöczi János unitárius püspök (1772–1836). In: Benda Kálmán – Szabó András (szerk.): *A Ráday Gyűjtemény évkönyve VII.* (1994), 167–174. Molnár-Veress Pál több mint 15 levelét őrizi Hadházy Ivánnak, Bálint István János pedig az Országos Széchényi Könyvtárba helyezte letétbe a Hadházy Ivánnal folytatott értékes levelezését.

Veszeloyszky Iván, a mozgó diákkönyvtár, a született ártatlanság

1959-ben ez volt első benyomásunk Veszeloyszky Ivánról:³ mozgó diákkönyvtár, aki maga a született ártatlanság. Beszterce magyar középiskolájában Iván számított a helyi ismeretek kincstárnokának, aki megosztotta tudását és újraosztotta a javakat. Ezt látta otthon és abban a tartásos magyar–szász környezetben, ahol a Hunyadi János-gimnáziumban volt ugyan némi előzménye a magyar oktatásnak,⁴ de ahol a polgári értékek képviselői a családi várakban húzódtak meg a háború után. Sok, főleg a zene iránt érdeklődő kisdíák számára a Sárkány család jelentett menedéket ebben az akkor huszonötezer lakost számláló észak-erdélyi kisvárosban. Másoknak a Moravetz família nyújtott védőhálat, de miután Magyarországra költöztek, és a négy tehetséges diák, Moravetz Edit, Csaba, Attila és Levente egyszerre távozott Besztercéről, hiányuk bizony érzékenyen érintette a magyar ifjúságot meg a városi színjátszást.⁵

Veszeloyszky Iván, az ő Éva húga és drága Édesanyjuk mindenkor felelősséget érzett azért, hogy legalább tisztességes olvasmányokkal lássák el a bentlakásban élő magyar kisdíákokat. Radnai Stecz Ferenc volt a bizalmas összekötő,

Hadházi Iván
(1971)

akitől aztán egy-két éjszakára kölcsönözhetünk a magyar irodalom remekműveit vagy az igazi ifjúsági könyveket a kötelező, de csapnivaló román–magyar „háziolvasmányok” reánk kényszerített áradatában. Mindez nem volt veszélytelen, mert az úgynevezett felügyelő pedagógusok rendszeresen átkutatták az internátusi szekrényeinket. Egyikük különösen vad volt, üvöltözött, és ezért kapta az „állat” ragadványnevet. Ő verbuválta a megbízható elemeket a Szekuritáté, a katonaság és a rendőriskola számára. Valójában még a besszarábiai Nistor is félt ettől a Stingaciu Victor nevűtől, aki nemegyszer csapott rá a könyveinkre, lefordította a nem iskolai könyvtárból származó kiadványok címét, és elkobozta ezeket. Ivánnak is ilyen sorsra jutott egy pár könyve. Aki „tiltott regényeket” terjesztett, azt kicsapták, és tettét még na-

³ Apja családneve: Veszeloyszky. Szüleinek válópere után vette fel édesanyja leánykori családnevét, s így lett Hadházi Iván. Ld. Molnár-Veress Pál: *i. m.* 27.

⁴ Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék a népek és a hegyek szörítésében*. EMKE, Beszterce – Litera-Veres, Székelyudvarhely 2006, 238–239.

⁵ Szakács-Márton Bálint – Becsky Kinga: *A besztercei magyar amatőr színjátszás évszázada*. Ld. <http://www.beszterce.ro/besztercei-magyar-amator-szinjatsz-as-evszazada> (2013. szept. 7.).

gyobb vétekként kezelték, mint a cigarettázást vagy a templomba járást. Ilyen sorsra jutott a sokat olvasó kedves bethleni diák, Gergely Zoltán. Néhai Szakáll Jutka mondta el nekünk, ő is csak későn tudta meg, hogy azokban az időkben, az ötvenes évek végén, a hatvanas évek elején, az egyik tanárunk többször is megpofozta Ivánt, és arra akarta kényszeríteni, hogy árulja el a könyves társaság tagjait meg hasonlókat. Osztályunk végül teljesen a Szekuritáté figyelmének előterébe került, mert nem volt elég, hogy Moravetz Csabáékát éjszaka elbúcsúztattuk a vasútállomáson, hanem olyan levelet is kaptunk tőle, amelyben édesapjuk halálos ágyán mondott szavaiból idézett: „Fiúk, mindent Erdélyért!” Engem akkor hallgattak ki életemben először egy osztályban, utánam következett Szabó Imre. Egy másik alkalommal pedig Szentés József nevű osztálytársunkkal egyszerre hívott be a kémiai laboratóriumba a halszemű szekus.

Jól emlékszem arra, amikor Iván egyszer elmesélte, hogy 1960-ban milyen okok, többek között könyvek miatt ült négy évig börtönben (eredetileg hét évre ítélték) a mi kedves beszercei földrajztanárunk, Schuller Jenő,⁶ aki külföldi politikai nyomás következtében szabadult közkegyelemmel 1964. április 15-én Szamosújvárról.

Erről a korszakról a szekuritátés irattartónkban nem találtunk semmilyen feljegyzést, mondhatnánk, hogy kitörölték vagy ellopták a kisdíák kori üldöztetéseink „hivatalos” nyomait, vagy csak ezután kerülnek elő. Eddig egyedül a Benkő Béla emlékiratában⁷ találtunk eseteket a Szekuritáté gazemberségeiről, az iskolánkat tönkretévő ostromairól. Benkő Béla osztályfőnökünk különben el mert jönni Hadházy Iván temetésére. Tisztelte műveltségét, és Péter Ferenc doktor által közelről ismerte az Iván keserves sorsát.

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet hallgatói voltunk

Molnár-Veress Pállal együtt sorjazzuk a diákkorunk jellemzőit, örömeit, bánatait. Hadd idézzek először Tófalvi Zoltán és Molnár-Veress Pál beszélgetéséből:

„Fájdalommal vegyes büszkeséggel gondolok egykori lázongó társaimra: Veszelojszky Hadházi Ivánra, Bálint Istvánra, Fülöp Gáborra, Molnár Jánosra – akit Kekkernek becéztünk – és a három Lacira: Nagy Lászlóra, Vetési Lászlóra és Tőkés Lászlóra. Fájdalmam oka, hogy Iván 17 éve halott – egy máig tisztázatlan közúti balesetben végezte; Bálint Pista – mert Kolozsváron nem folytat-

⁶ Tomcsányi Jakab Mária: Egy régi beszercei történet (Búcsú Schuller Jenő tanár úrtól). In: *Beszercei Igaž Szó*, 2016/3, 1–2.

⁷ Benkő Béla-Adalbert leírja, hogy találkozott a börtönből megszabadult Schuller Jenővel, aki első kézből adta elő a bebörtönzésének és a tanári kar szétszórásának a történetét. Ld. Benkő Béla-Adalbert: *Az Erkel utcától a Bergasse-ig*. Budapest 2008, 129.

hatta tanulmányait – kivándorolt Magyarországra; Molnár Jancsit – miután püspökei és a Szekuritáté golgotát járattak vele – kitoloncolták az országból; Fülöp Gabi – ki sokkal többre volt érdemes – egy kis faluban ásta el magát.

Büszkén azért gondolok rájuk, mert mindegyikük megtette azt, amit tehetett: ha élne, Hadházi Iván szellemi életünk nagya lenne, de hátramaradt levelezése önmagában is érték; Bálint István az Országos Széchenyi Könyvtár munkatársaként Kolozsvárról és Váradról adott ki jelentős monografikus műveket; Molnár János az *Ellenpontok* szamizdat kiadvány munkatársa volt – könyve jelent meg; Vetési László a Kárpátokon túli missziót keltette újból életre – lapot ad ki; Tótkés László – egyszzerűen történelmet írt!

Tévedés lenne azt hinni, hogy a teológián csak lázongtunk. Dehogyan! Alkotunk a javából! Először is: mi, a »másként gondolkodók« mind-mind jeles tanulók voltunk. Az önképzőkör keretében olyan előadásokat rendeztünk, amelyekre bármelyikünk ma is büszke lehet.⁸

A Kolozsvári Protestáns Teológián sorstársak lettünk, közöttünk más szintű csendes barátság szövődött, Iván pedig unitárius teológusként szerezte meg lelkészi oklevelét. Egyszer hosszasan beszélgettünk a családjá lutheránus gyökereiről, aztán arról, hogy Kiss Elek unitárius püspöktől kért kihallgatást, ahol Erdő János professzor úr is megjelent. Iván segítséget kért az egyházi előljárótól, mert folyamatosan zaklatta a Szekuritáté. A püspök fellépésének meg is lett a pillanatnyi eredménye, valamennyi ideig szüneteltették hajkurászását, de maga az unitárius Bende Béla tanár és Izsák Vilmos főtitkár annál inkább gyötörték Ivánt, mindent elkövettek azért, hogy ne zárhasson indexet. Hamvas G. sem kímélte, aztán a diáktársak között is akadtak olyan keresztül-kasul jelentők, akik megkeserítették az életét. Véleményünk szerint talán Száva Péter egykori beszercei unitárius lelkész, akivel Iván intenzíven levelezett, ő jöhetne itt tanúnak a hozzájuk közel kerültek közül, hogy nyilatkozzék, mi volt Iván családjának a szerepe a helybéli egyházi életben.

Iván a teológiai tanulmányai alatt is a könyvek szerelmese maradt, az ilyeneket pedig az Onac és az Ungvári nevű szekusok fürkészték hatványozottan, vagy figyeltették. Tanárai közül Erdő Jánossal maradt levelezésben, aki végül Iván felett rezignáltan prédikált a házsongárdi temetőben. Szólt arról is, hogy halála előtt Iván egy könyvet fejezett be, azt éppen lektorálásra hagyta hátra nála. (Igazán kívánjuk, hogy ez a kézirat előkerüljön, talán sok titokra derülne fény a téma kapcsán.)

Kolozsvári ismeretségi, illetve baráti köréből Imre Magda tanárnő nevére emlékszem. Iván egyszer megkért, hogy autóval vigyük el Bethlenbe, ahol Imre Magdával lefényképezték a gróf bethleni Bethlen család sírköveit. A kopók ezt

---

⁸ Tófalvi Zoltán: Vásárhelytől a vikingek földjéig. In: uő: *Északi változások. Tófalvi Zoltán beszélgetései Skandináviában élő magyarokkal*. Szerk. Nagy Pál. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2000, Ld. <http://www.keve.se/menu/Vezetoseg/Hivatal/Molnar-Veress-Pal/Tofalvi-MVP.htm> (2016. márc. 20.).

a fajta értékmentést sem díjazták, illetve egyszer a besztercei sírok gondozása közben vették körül és fenyegették a végtelenségig. Bármit is írtak alá vele, az csak üldözéstörténeti szempontból érdekes, mert Ivánt sohasem tudták rávenni arra, hogy valakinek is ártson. Huszár Sándorral is ebben a korszakban, 1979–1980 folyamán kezdték el azt a tényfeltáró irodalmi levelezést, és lehet, hogy végeredményben ez vezette házhoz a „szerveket”. A romániai valóság ennél leleplezőbb ábrázolása a Szabad Európa Rádió hullámain vagy később az *Ellenpontok* hasábjain sem igen került nyilvánosságra. A tragikus halálhír nyomán és évekkel később, 1991-ben, amikor már Huszár Sándor áttelepedett Magyarországra, együttérző hangú és kulcsfontosságú írást jelentetett meg Ivánról *Dráma – levelekben elbeszélve* címmel.⁹

Somkerék, Somkerék....

Erről a Somkeréken töltött három esztendőnkőről ma Ivánnal együtt kellene regényt írunk.¹⁰ Erre az időre esik Rebike és Dani születése, akikre Iván nemegyszer vigyázott, amikor Hannie-val a templomba mentünk. Közösen jártunk a tekintélyes Becsky családhoz, ahol szeretetteljes fogadtatásban volt részünk, és ahol azt tapasztalhattuk, hogy minden üldöztetés ellenére Istenben bízó hittel élték túl az emberpróbáló időket. Éppen ilyen ragaszkodással viseltetünk Kovács Irén és Róza nevű tanítónő testvérpárhoz, akik a maguk rendjén szintén a példaadás jelképei voltak. Somkerék lakosságának a java a szívünkhöz nőtt. Sajószentandrásan szolgált Bak Áron barátom, aki nagy tudású teológus volt. Derék embernek bizonyult Lukács János, a kurátor, és drága családtagjainknak számítottak Laár Elekék, Rémán Zsuzsika kománénk, szóval az akkori körülmények közepette boldogan élhettünk volna, ha hagynak.

A szekusok legalább tíz személyt zsaroltak meg és köteleztek arra, hogy minket figyeljenek a parókián, és hogy éket vessenek a baráti családok közé. Kinek ártottunk azzal, hogy könyvtárat építettünk? Ebben az időben még élt áldott emlékű Kovács Zoltán, egykori nagyenyedi vallásnár, aki orosz és német nyelvet tanított az iskolában, és aki büszke volt arra, hogy iskolánkból többen is a lelkészi hivatást választották, hogy a décei Balla Árpáddal együtt egyszerre három diákja volt egy évfolyamon. Amikor megvásároltuk a kedves Zeli Tata könyveit – közöttük volt Karl Barth által dedikált kötet is – egyszeriből két bőrkabátos jelent meg a kapuban. Az egyiknek Iván később megtudta, hogy

⁹ Huszár Sándor: *Dráma – levelekben elbeszélve*. In: *Kortárs*, XXXV. évf. (1991. jan.), 96–110. Hálás vagyok, hogy az Ausztriába menekült Horváth Piroska tanárnőnk valahogy megszerzte ezt a folyóiratot, és elküldte nekünk Hollandiába. Iván neki is tanítványa volt Besztercén.

¹⁰ Az előzményeket nem ismerjük aprólékosan, de a marosvásárhelyi Molnár-Veress Pál ezt mondta: „Nem véletlen, hogy rövid idejű marosvásárhelyi segédlelkészi szolgálat után Iván kilépett a papságból, majd tanítóskodott Sófalván és Kőbölkúton, végül pedig a besztercei római katolikus egyház levéltárosa lett.”

Ene volt a neve, és valami rangja lehetett, mert erősen magabiztosnak tűnt, és elvárta volna, hogy reszkessünk.

A könyvtér építése mellett dolgozatokat is írtunk, kolbászt főztünk borban, és gyógyszereket kerítettünk súlyos betegeknek. Ezekkel sem ártottunk senkinek. Iván szerint egy Lengyel nevű állatorvos volt a buzgó besúgó, de a milicisták, román szomszédaink és magyar atyánkfiai közül is többen álltak be huroknak és köteles csapdának. Közülük a mai napig sem jelentkezett senki, hogy tisztázza, milyen szerepet szántak nekik ellenünkben, és még csak nem is keresték a velünk való, egyfajta kibeszélésnek a lehetőségét.

A helybéli „szektoristát” sohasem láttuk, de hivatalból Buliga nevű kapitány volt reánk állítva. Orbán Jancsi barátom házi felderítése szerint ő volt a németországi kapcsolatokra dresszírozott kémelhárító, és magyarul is szorgalmasan tanult. Amikor először utaztunk látogatásra a hollandiai családunkhoz, távollétünk három hete alatt mindenütt házkutatásokat tartottak Somkeréken, és a szekusok könyveket, füzeteket koboztak el, azt a látszatot keltve, hogy a pap jelentette fel a híveit. Akkor a napi meghurcoltatásoknál is jobban fájt, hogy volt, aki hitelt adott ennek. Ivánt végig értesítettük a fejleményekről mindaddig, amíg elköltöztünk Újösbe, mert ott nem volt telefon, hogy éjjel is zörgessenek. Stratégiánkat akkor úgy fogalmazzuk meg, hogy aki ép ésszel vissza tud vonulni, az életet nyer. Ezzel hadjáratuk valamennyire csorbult, és Istennek hála, a Szekuritáté sohasem tudott befogni vagy megtörni, még a Vasfogúnak titulált Nechiti sem. Viszont a kiszolgáltatottá tett és hiszékeny világ előtt folyamatosan le akartak járni. Iván előtt nem volt titkunk, együtt osztoztunk az üldözöttek sorsában. Mindenki került minket, kivéve a bátor barátainkat, és a végén mi sem mentünk senkihez, hogy másnap ne hogy vallassanak valakit miattunk.

Ivánnak nagyjából jogvédő és emberbaráti szolgálatai voltak a „halálos bűnei”, legalábbis így véljük Molnár-Veress Pállal. Az „Iván-titkok” egyik kulcsa a Huszár Sándor késői közlése alapján abban az 1980. május 27-ei, döbbenetes hatású levélben keresendő, amelyben Iván Erdély erőszakos elrománosításáról ír az édesanyja neve alatt, és amelyet Huszár Sándor 1980. június 6-án olvasott fel a gyergyószárhegyi írótáborban.¹¹

Amikor utolsó alkalommal mentem besztercei lakásukra, Iván lejött a csengetésre, és testbeszéddel jelezte a veszélyt, megsúgta, hogy nemrég egy Mateianu nevű szekus rontott a házukba. Ezután hangosan váltottunk egy pár szót az aragázipalackok nevetséges beszerzésének a nehézségeiről és a közelgő, örömhözó gázzról. Ez a fajta Ceșescu-politikát kigúnyoló beszédmód illett hozzánk, ilyeneket mondtunk egymásnak telefonon keresztül is, amikor a dicsőséges dísznószereződések házi öröméről értekeztünk abszurd módon, és végezetül kellemes jegyzetelést vagy könnyű fordítást kívántunk a lehallgatóinknak.

Keserves volt ez a humor. Másoktól is hallottunk hasonlókat, s talán vigasztalt is egy cseppet, amikor refrénszerűen hozzá-hozzátettük a magyar nóta sorát:

¹¹ Huszár Sándor: *Dráma – levelekben elbeszélve*, 99–103.

„Jegenyefák, jegenyefák nem nőnek az égig...” Ennek a „csakazértis” tartásnak jegyében sikerülhetett, hogy Szigeti Éva néniéktől pénzt és csomagot hoztunk Belgiumból, levelüket vittük magunkkal, és hogy erről keményen hallgattunk.

Sohasem tudtam meg, hogy a Becsky családtól, Benkőéktől, Ivántól vagy más jóakaróinktól szerzett rólunk tudomást Plugor Sándor grafikus művész, akit addig csak művei alapján és hírből ismertünk, s aki nem akart bejönni a somkeréki parókiára, hanem egy pohár vizet kért a sánc szélén ülő feleségének. Ott fejezte ki szabadon a lelkipásztorok küldetéséről vallott nézeteit, és mondott nekem olyan „prédikációt”, hogy azt sohasem fogom elfelejteni: bármi áron őrizzük meg az Ige tisztaságát, a népünknek Ige kell a megmaradáshoz, miközben saját magunknak is túl kell élnünk a reánk vadászókat. A *Szenvedő Jób* című rajzával ajándékozott meg, ennek pedig ez volt az üzenete: Istennel mindig, még a legnagyobb nyomorúságban is mindent újra lehet kezdeni.

Halálakor a vidék magyarsága Iván családjának fájdalomában osztozott, akinek katonai teherautós, szembe vakító megfélemlítéssel üzent a Szekuritaté. Hadd idézzünk itt Hadházy Iván édesanyjának leveléből, amelyet Huszár Sándornak írt 1983. március 3-án:

„[...] A levelek írója fiam, Hadházy Iván volt, akit csak úgy tudtam írásainak elküldésére biztatni, rávenni, ha nem a saját neve alatt ír. Így került az én nevem a levelek alá. Ennek most mind vége, egyetlen drága fiam nincs már. Tele reménységgel, jövőbe vetett hittel élt, vezércsillagunk volt, áldozatos gondviselőnk. Nagyon sajnálom, hogy annak idején nem akarta fiam, hogy közölje *A Hét* nem is tudom, melyik levelét, amit az Írószövetség valamelyik gyűlésén felolvasott. Post mortem ez már lehetetlen. Mégis nem lehetne egy bármilyen kicsi kis megemlékezést írni H. I.-ról? Valami kis lelki megnyugvást hozni nekem, egy kissé megőrültem.

Leányomnál, Évinél lakom a tragédia óta, elképzelhetetlen számomra, hogy a régi otthonban legyek, hol minden a keze nyomát viseli. Szerettem volna, ha látja sok irkafirkáját, s amire nagyon büszke volt, több mint 2500 kötetes könyvtárát, néprajzi gyűjteményét, kolozsvári vonatkozású dolgait, mert ott születünk. Ez is elmarad. A Horváth házaspár, Pali és Piroska tanárai voltak mindkét gyermekemnek, s én 15 évig tagja voltam a besztercei magyar nyelvű színjátszó csoportnak. Ha jobban lesz, kérem, írjon Hadházy Évának.

Beszterce, 1983. március 3-án.”¹²

Molnár-Veress Pálhoz is rögtön eljutottak az Iván „kiiktatásáról” szóló hírek, s ezek alapján született az a felismerése, hogy az *Ellenpontok*kal való leszámolás valóságos viszonyítási pontnak tekinthető a romániai ellenzék gátlástalan megsemmisítésére nézve. Az Ivánra néző kompromittáló leveleket igyekeztek elrejtetni, vagy megsemmisíteni a házkutatóik előtt. Molnár-Veress Pál így emlékezett vissza erre:

¹² Huszár Sándor: *i. m.* 109–110.

„Borzalmas érzés volt, amint előbb darabokra szaggatva, vízben felismerhetetlen péppé gyúrva, háztartási hulladékkal vegyítve több rendben szállítottuk le a szemétkonténerbe. Ugyanígy semmisítettük meg Iván barátunk némely nagyon kemény hangú levelét, nehogy egy újabb házkutatás során megtalálják, s ellene felhasználhassák.”¹³

Istenem, milyen szívzaggató volt a hátramaradottak látványa!¹⁴ Olyan világvégi volt, ahogyan a temetésén 19-en álltuk körül a sírját, és énekeltük sírva az Iván koporsója mellett: „Hadd, menjek Istenem, mindig feléd...” Nagytiszteletű Molnár János marosvásárhelyi evangélikus lelkész is jelen volt a temetésen, amely alatt a „biztonságiak” fényképeket készítettek a résztvevőkről. Akkor gondoltam először arra, hogy abban a gyilkos rendszerben a szabadlelkű emberek csak titokban vagy csak a mennyben fejezhetik be az életművüket. Elkese-reedtünk, és bizonyára féltünk is.

A Szabad Európa Rádió és a párizsi rádió magyar nyelvű adása egyértelműen azt sugallta, hogy gyanús balesetről van szó, hogy a Szekuritáténak köze van az üldözött lelkész halálához. Somkerékről hazatérve történt a tragédia, az életben maradottakat, ifj. Becsky Bertalanékat az angyalok őrizték meg. Ivánnak azonban emberileg csak egy fél élet adatott, azóta is gyászoljuk, és várjuk az igazság kiderítését.

Péter Veszelovszky Éva így ír szeretett bátyja elvesztéséről a *Harminc éve* című versének első öt versszakában:

Harminc évvel ezelőtt
Fiát várta egy édesanya.
Késő este nyolcat ütött a falóra.
Vacsorát készített,
Minden jó falatot az asztalra tett.
A várakozás, az aggodalom kínzó perce
Rossz sejtelemmel marcangolta a szívét.

Novemberi hűvös este volt,
A szeretett fiú nem jött,
Már holtan feküdt az országúton.

Háborogtak a fellegek, szívek hasadtak meg!
A várva várt fiú
Haza soha nem térhetett.
Egy fiatal lélek harmincöt áprilist élt meg,
Kit élete csúcán megöltek,
S egy láthatatlan rózsáuton
A végtelen csillagok országába ment.

¹³ Tófalvi Zoltán: *i. m.* Ld. <http://www.keve.se/menu/Vezetoseg/Hivatal/Molnar-Veress-Pal/Tofalvi-MVP.htm>.

¹⁴ Ld. Péter Veszelovszky Éva: *Csak az égben*. Napoca Star, Kolozsvár 2014, 152–153.

Kik tették?

Mely bitangok? Miért? A sok kérdés sötét homály marad mindég.

A szószékről anyanyelvén, magyarul

A hitet, az egyistenséget hirdette.

Iskolában gyermekeket szép szóra,

Becsületre, szeretetre nevelgette.

Ez lett volna tán a vétke?

Ki volt mondva rá a kemény ítélet? –

Egy lét fonalai, ártatlanul szakadtak el.

Küzdelmes életének emléke arra kötelez, hogy legalább ennyi év távlatából vonjuk le a tanulságokat, és merjük néven nevezni a halálba kergetőket, baleseteket szervezőket. Annál is inkább, mert a szegycmentelenek, mintha mi sem történt volna, az első adandó alkalommal visszatértek a hatalmi páholyokba, és gaztetteik nyomait országosan tüntették el. Pedig hogy várta Iván, hogy jöjjön már el az az idő, amikor az *Omagiu* című kötet¹⁵ a szemétre vagy a tűzbe kerül, és vásárolt is egy példányt a hírhedt kondukátor hatvanadik születésnapjára hódoló kötetből, amelyet egy fotel alatt tartott. Előre tudta, hogy ez a könyv „corpus delicti”-ként szerepel majd a személyi kultusz törvényszékén.

Kár volt Ivánért és annyi derék névtelen emberért, a mártírokért, a megnyomorított lelkipásztorokért! Nem tehetjük, hogy a környékről ne említsük meg az ördögösfüzesi református lelkész öngyilkosságát vagy András Péter Désen szolgált református esperes halálba kergetését 1976-ban. Tragikus életükről alig vannak adataink. András Péter temetéséről, ahol Iván és édesanyja is jelen volt, Benkő Béla így ír:

„A templomot, amelynek oltára előtt álltunk 1968-ban Klárával, belülről éppen akkor láttam újra, amikor András Péter feküdt a ravatalon, azon a helyen, ahol mi közös életünket kezdtük, s most zokogva néztem a kedves barát koporsóját. Semmivel sem volt idősebb nálam, de az egyházon belül és a szent emberek között dülő viszály, na meg a Szeku céltudatos, aljas közreműködésével megbomlott lelki egyensúlya a halálba kergette. Az ideggyógyászat ablakán ugrott ki, s mivel ez nem volt elég a halálhoz, egy kéznél lévő téglával szétverte a saját fejét. Így a hivatalos verzió. A szörnyű vég, s az odáig vezető stációk titkát vele együtt temették el.”¹⁶

Hadházy Ivánra és a többi derék, névtelen emberre, mártírra, megnyomorított lelkipásztorra szüntelenül kell emlékeznünk, és ügyüket Istenre bizzuk. Ugyanakkor szorgalmazzuk, hogy Strängnäsben fordítsák le svéd nyelvre a Molnár-Veress Pál által megfogalmazott és itt teljes egészében újraközölt összefoglalót

¹⁵ A Nicolae Ceaușescu előtti „hódolat” (ezt jelenti a címkezdő szó) teljes címe: *Omagiu tovarășului Nicolae Ceaușescu Secretar general al Partidului Comunist Român, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România*. Editura Politică, București 1973.

¹⁶ Benkő Béla-Adalbert: *i. m.* 166.

Hadházy Ivánról, és román, illetve német nyelvre is fordítsák le azt a transzilvanista hagyomány szellemében.

„1947. április 17-én született mint Veszelovszky Iván. Apja a családi hagyomány szerint egy Erdélybe telepedett lengyel nemesi család sarja volt. Iván 1964-ben Besztercén érettségizett. Miután sikertelenül felvételizett az egyetemre, végül is a Kolozsvári Egyetemi Fokú Egységes Protestáns Teológiai Intézet unitárius hallgatója lett. Kedvenc tanára Erdő János volt, aki 1964-ben általános amnesztiával szabadult ki a fogházból, ahova 1958-ban több tanártársával, teológusokkal és lelkészekkel együtt koncepciók per áldozataként került. A nagy tudású, vallástörténetet tanító Erdő Jánosnak viszont Iván volt egyik kedvenc tanítványa, nem véletlenül, hiszen kevés olyan általános műveltséggel és széles olvasottsággal rendelkező diákja volt, mint ő. Példaképe a *Bejáróm a kerek világot* című könyv szerzője, a Föld körüli utat tett unitárius teológus, majd mészköi lelkész, az igen fiatalon, 36 éves korában elhunyt Balázs Ferenc volt. Fájdalmas egybeesés: Iván 35 évet élt! Ugyancsak példaképe volt a kereken 100 évet megért, az utolsó erdélyi polihisztornak nevezett Brassai Sámuel is. Iván mintha kettejüköt ötvözte volna magában: Balázs Ferenchez hasonlóan a falu, a vidék, egyáltalán Erdély magyar társadalmának egy önszerveződésen alapuló új képéről álmodott, de Brassai Sámuellel azt is tudta, hogy mindez a köznép általános műveltségi szintjének emelése nélkül hiába való törekvés. Néhány teológustársával és barátjával egyetemben vallotta, hogy e törekvések első számú szószólói a lelkészek, társadalmi szinten pedig hordozói az egyházak kell hogy legyenek. Nem véletlen, hogy amiképpen Balázs Ferencsel is történt, az egyházi főhatóság nem nézte jó szemmel a »nem az egyházra tartozó« kérdések feszegetését. Nem véletlen, hogy rövid idejű marosvásárhelyi segédlelkészi szolgálat után Iván kilépett a papságból, majd tanítóskodott Sófálván és Köbölkúton, végül pedig a besztercei római katolikus egyház levéltárosa lett.

Szüleinek válópere után felvette anyja leánykori családnevét, és így lett Veszelovszkyból Hadházy Iván. Családja kiterjedt ismeretségét és levéltárosi beosztását kihasználva felbecsülhetetlen adatmentésbe fogott Erdélyről. Amit csak tudott, leírt, fényképezett, dokumentált, s mindezt továbbküldte Magyarországra, megbízható szakemberek, tudósok kezébe, a Széchenyi-könyvtárba. Írók, művészek, történészek, szociológusok egész sorával levelezett és állt kapcsolatban. Besztercei lakásuk egy múzeumnak is beillett volna, azzá tette a sok megmentett népművészeti tárgy, könyv, dokumentum stb. Számos beszélgetést folytatott az erdélyi arisztokrácia kifosztott és megalázott képviselőivel, börtönviselt emberekkel, akiknek adatait is összegyűjtötte, és külföldre továbbította. Tevékenységére felfigyelt a Szekuritáté: leveleit felbontották, telefonbeszélgetéseit lehallgatták, és többször házkutatást tartottak náluk. A »nemkívánatos« anyagokat, könyveket, iratokat, jegyzeteket, dokumentumokat lefoglalták, és »bűnjelként« elvitték. Szerteágazó ismeretése ellenére Hadházy Ivánt nem védte kellőképpen az »ismertség«; nevének nem volt elegendő súlya sem Magyarországon, sem Nyugaton. A diktatúra elérkezettnek tarthatta az időt, hogy még

ismertté válása előtt eltegye az útból. 1982-ben, miután az *Ellenpontok*kal leszámoltak, egy közúti balesetnek álcázott akcióban véglegesen »kiiktatták« az élők sorából. 1982. november 17. volt. Másnap a Szabad Európa Rádió már megrendezett baleset áldozataként beszélt Ivánról. Tény, hogy a mai napig sem ismertek teljeskörűen a baleset körülményei. Hadházy Ivánt öt nappal később, Kolozsváron, a Házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.

30 év távlatából is úgy tekintünk rá mint a diktatúra áldozatára, aki számos sorstársához hasonlóan a »névtelen« mártírok közé sorolható. Ezért emlékezünk meg idén Sass Kálmán mellett róla is a december 1-jén Strängnäsben tartott magyar mártírok istentiszteletén.

Nyugodjék békében.¹⁷

Könyvtáramban őrzöm a nekem ajándékozott kereszt alakú gyertyatartót, amelyet Iván az 1944-ben lerombolt borgóprundi magyar katolikus templom romjai között talált.

Felhasznált irodalom

- Benkő Béla-Adalbert: *Az Erkel utcától a Berggasse-ig*. Budapest 2008.
- Huszár Sándor: Dráma – levelekben elbeszélve. In: *Kortárs*, XXXV. évf. (1991. jan.), 96–110.
- Molnár-Veress Pál: 30 éve halt meg Hadházy Iván (1947–1982). In: *Új Kéve*, XX. évf. (2012/4), 27.
- Péter Veszelovszky Éva: *Csak az égben*. Napoca Star, Kolozsvár 2014, 152–153.
- Szakács-Márton Bálint – Becsky Kinga: A besztercei magyar amatőr színjátszás évszázada. Ld. <http://www.beszterce.ro/besztercei-magyar-amator-szinjatszas-evszazada> (2013. szept. 7.).
- Szilágyi Zoltán: *Besztercevidék a népek és a hegyek szorításában*. EMKE, Beszterce – Litera-Veres, Székelyudvarhely 2006, 238–239.
- Tomcsányi Jakab Mária: Egy régi besztercei történet (Búcsú Schuller Jenő tanár úrtól). In: *Besztercei Igaz Szó*, 2016/3, 1–2.
- Tófalvi Zoltán: Vásárhelytől a vikingek földjéig. In: *Uő: Északi változások. Tófalvi Zoltán beszélgetései Skandináviában élő magyarokkal*. Szerk. Nagy Pál. Mentor Kiadó, Marosvásárhely 2000. Ld. <http://www.keve.se/menu/Vezetoseg/Hivatal/Molnar-Veress-Pal/Tofalvi-MVP.htm> (2016. márc. 20.).

* * *

A tanulmány címe is a romániai állapotokra utal, ugyanis Hadházy Iván (1947–1982) Besztercén született, dolgozott és halt meg – túl korán. Kolozsváron végezte teológiai tanulmányait, és rövid ideig unitárius lelkészként szolgált, tanított falusi iskolákban, és dolgozott a katolikus egyház levéltárában. Évekig munkanélküli volt, sehol sem akarták alkalmazni a rendszerrel szembeni kritikusság miatt. Egyházában dr. Erdő János professzor volt a legfőbb támasza, és ő mondott feltelette prédikációt, miután a feltételezések szerint egy megrendezett baleset következtében elhunyt. Leánytestvére és édesanyja segítették a létfenntartásban, illetve erkölcsileg támogatták azt az írásban

¹⁷ Ld. Molnár-Veress Pál: *i. m.* 27.

kifejtett tevékenységét, amelyben a vallási türelmességért és az egyházak szabadságáért szólalt meg. Az erdélyi szász és magyar kisebbség jogainak védelmében a nemzeti és kulturális elnyomás ellen írta leveleit, például Huszár Sándornak is, és küldte olyan fórumokra, ahol úgy vélte, hogy meghallják a vészt jelző figyelmeztetést.

Kulcsszavak: Hadházy Iván, Szekuritáté, egyházüldözés, Huszár Sándor.

Iván Hadházy was born in Beszterce in 1947 and died painfully young in 1982. He studied Theology in Cluj/Kolozsvár. After graduation he served as a Unitarian minister for a short while, then taught in village schools and worked in the Archives of the Roman Catholic Church. He suffered years of unemployment as nobody dared to offer him a job due to his critical approach to the regime. In his own church, was his greatest support Professor János Erdő, who also preached at his funeral. Rumours told that his death was an “accident” arranged by the Securitate. Without the support of his mother and sister, Iván would have perished both physically and spiritually. These two wonderful women encouraged him in his writing when he called for religious tolerance and the freedom of churches. In his letters, he stood up for the national and cultural rights of the Saxon and Hungarian people and warned against the suppression of minority groups. He tried to air his views by sending his writings to Sándor Huszár and to forums where he thought people would listen.

Keywords: Iván Hadházy, persecution of the church, Securitate, Sándor Huszár.